

МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА

УДК 339.9:316.32

С. Ю. Пахомов,

доцент,

кафедра міжнародного менеджменту,
ДВНЗ «Київського національного економічного
університету імені Вадима Гетьмана»

ІНФОРМАЦІЙНО-ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА СКЛАДОВА ГЛОБАЛЬНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ: НОВІ ЯВИЩА І ТЕНДЕНЦІЇ

В статті розглядаються особливості та ключові фактори сучасного етапу глобалізації, серед яких особливе місце посідає інформатизація та інтелектуалізація світогосподарських процесів. Значну увагу приділено дослідженню наслідків інформаційної революції, а також її негативних та позитивних проявів для різних країн світу.

Ключові слова: глобалізація, інформатизація, фінансова лібералізація, віртуалізація.

В статье рассматриваются особенности и ключевые факторы современного этапа глобализации, среди которых особенное место принадлежит информатизации и интеллектуализации мирохозяйственных процессов. Особое внимание уделено исследованию последствий информационной революции, а также её позитивных и негативных проявлений для разных стран мира.

Ключевые слова: глобализации, информатизация, финансовая либерализация, виртуализация.

This article deals with peculiarities and key factors of modern stage of globalization, among which particular position belongs to informatization and intellectuation of world economic processes. It emphasizes analysis of consequences of informational revolution, and its positive and negative aspects for different countries.

Key words: globazization, informatization, financial liberalization, virtualization.

Поняття глобалізації отримало розповсюдження з 1980-х років. Хоча саме явище як таке, що відбулося, відноситься до сімдесятих років. Вважається, що ґрунтовно використовував цей тер-

мін у своїх працях американський соціолог Р. Робертсон. Вихід його статей завершився виданням книги під назвою «Глобалізація».

За виключно зовнішніми, поверхневими ознаками глобалізація представлена виробництвом, що приймає всесвітні масштаби в своїх єдиних принципах і підходах; надзвичайною (порівняно з попереднім станом) відкритістю світу; домінуванням фінансів над виробництвом і стрімкою всесвітньою фінансовою інтеграцією, інформаційною революцією та Інтернетом, чия всесвітня мережа росте фантастичними темпами; щонайширшим (майже повсюдним) визнанням на планетарному просторі як базових цінностей демократії, прав людини, неприйнятність агресії, пригноблення, геноциду і т.д.

У результаті як би затверджується розуміння глобалізації як системного геоекономічного, геополітичного і геогуманітарного явища, що впливає на всі сторони життя, і що надає могутній демонстраційний ефект. При цьому характерною межею глобалізації виступає і нарастаючий, по суті, тотальний процес залучення до глобалізації всіх країн.

При поглибленні аналізу глобалізації виявляється внутрішня логіка, і вирішальною обставиною виявляється збіг її у часі зі вступом країн світового авангарду (ОЕСР) до початкової фази постіндустріалізму. Причому в цьому співпадінні, а вірніше, — в поєднанні, — зосереджена і сила, і слабкість глобалізації; і її величезні досягнення, і наймасштабніші ризики. Адже саме той факт, що постіндустріальний стан властивий не всім, а лише одному з світів (західному), а також? у якійсь мірі? — азіатському — є саме в умовах планетарного єднання джерелом асиметрії, хворобливих дисбалансів, лих, криз, екологічних катастроф, і навіть таких явищ, як тероризм і всесвітній антиглобалізм.

Але загалом глобалізація була б неможлива без досягнень Заходу, — і перш за все, — у сфері інформаційних і комунікаційних технологій.

Зріла економічна глобалізація може відбуватися тільки на основі нових інформаційних і комунікаційних технологій. Передові комп'ютерні системи дозволили застосовувати нові ефективні математичні моделі для управління фінансовими потоками, і зробили можливими високошвидкісні трансакції. Складні телекомунікаційні системи зв'язали фінансові центри по всьому світу в режимі реального часу. Управління в такому режимі дозволило фірмам працювати по всій країні, і по всьому світу. Транснаціональні виробничі мережі товарів і послуг теж підживлюються постіндустріалізмом, оскільки вони спираються на інтерактивну

систему комунікацій, і передачу інформації, щоб гарантувати зворотний зв'язок із споживачами і координувати децентралізоване виробництво і розподіл. Інформаційні технології відіграють також життєво важливу роль у функціонуванні всесвітньої системи швидких великомасштабних перевезень товарів і людей, що здійснюються повітряним транспортом, морськими лініями, залізницями і автострадами. Завдяки інформаційним системам, які направляють і програмують потоки товарів і транспортні маршрути, а також автоматизованим системам, процеси завантаження-розвантаження стали більш ефективними. Інтернет же став технологічним каркасом для нового типу глобальної фірми, мережевого підприємства періоду кінця 90-х рр.

Хоча в глобалізації виражений раціоналізаторський початок, у своїй основі глобальні ринки є продуктом сил (технологічних зрушень, революцій в області засобів зв'язку, нових фінансових інструментів, міграційних процесів) об'єктивних. Причому, об'єктивно-стихийний характер процесу затрудняє впорядкування феномена, а також робить життєво необхідним введення глобальної стихії в певні рамки.

Економічну глобалізацію можна також трактувати як безперешкодне переміщення капіталів, товарів і послуг, універсалізацію господарського життя. Роблячи економічний простір одноріднішим, вона служить найважливішою передумовою трансформації сучасного світу як цілості.

Найдинамічніше глобалізаційні процеси в економіці розвиваються за рахунок фінансів і транснаціональних корпорацій. Саме ці феномени виступають локомотивами таких процесів, що стосуються суті глобалізації, як інтернаціоналізація і транснаціоналізація.

Розвиток комп'ютерних і комунікаційних технологій за останні тридцять років зіграв найбільшу роль у величезних об'ємах зростання і збільшенні швидкості міжнародних фінансових операцій. Ці технології дозволили пропонувати велику кількість і асортимент продуктів по дешевій ціні, здійснюючи всі операції при цьому в режимі реального часу, оскільки торгівля відбувається двадцять чотири години на добу по всій земній кулі. Сучасні комп'ютерні технології дуже полегшують складні розрахунки ризиків, пов'язаних з торгівлею найбільш хитромудрими продуктами, особливо деривативами. Створенню обширних всесвітніх комунікаційних інфраструктур з метою полегшити здійснення фінансових операцій будь-якого роду сприяли також і приватні банки, і фінансові корпорації.

Характерною рисою і сутнісною ознакою глобалізації є інтелектуалізація виробничих і, — ширше, — економічних процесів. Інтелект все більшою мірою виявляється домінуючим чинником і по його значущості в технологічних процесах, і по критеріях економічної і соціальної ефективності.

Значним, звичайно, тут є лише прогрес провідних країн. Мова йде про розвиток інтелектуальних продуктивних сил, про формування значного по розмірах нематеріального багатства в інноваційно-інформаційній сфері, що швидко росте.

Так, у США витрати на інформаційні технології в 1970—1980-і роки зростали в середньому щорічно на 20—25 %, а в 1990-х — приблизно на 30—35 %. Частка капіталовкладень у них у загальному об'ємі приватних інвестицій у машини і устаткування виросла з 6—8 % у 1970 р. до 9—12 % — у 1980 р., 34—38 % у 1998—1999 рр., або з 1,8 % ВВП в 1983 р. до 3,5 % в 1995 р. і 4,5 % у 1999 р. У країнах ЄС і Японії питома вага відповідних витрат у ВВП збільшилася в 1995—1999 рр. більш ніж у 1,5 разу.

У результаті інформаційної революції, що швидко набирає темпи, одночасно відбуваються два процеси — різке зниження цін на товари і послуги, пов'язані з сучасними технологіями, і стрімке розповсюдження інформаційних технологій у виробничих системах, і у сфері домашнього побуту. По розрахунках американського дослідника Дж. Б. Делонга, протягом життя одного покоління в 1970—1990-і рр. ціна комп'ютерів (і напівпровідників) знизилася більш ніж у 10 тис. разів¹.

Найдостовірнішим показником інтелектуалізації, що прискорюється, є розповсюдження Інтернету. Всі останні роки воно росло величезними темпами. Так, число користувачів Інтернетом виросло з 3 млн в 1993 р. до 100 млн в 1997 р., приблизно 200 млн у кінці 1999 р. По інших, можливо повніших, оцінках, цей показник склав вже близько 300 млн осіб у квітні 2000 р. Порівняємо: щоб число регулярних користувачів радіоприймачами досягло 50 млн чоловік, було потрібно приблизно 40 років (з часу винайдення радіо). Показник 48 млн для телебачення складався 13 років, а для Всесвітньої павути-

¹ *Delong J. B. The Price of Computers Has Fallen More Than Ten Thousand-Fold in a Single Generation. Berkeley. 1999; Ouah D. T. Growth and Wealth Creation in the Weightless Knowledge-Based Economy. Brussels. 07.10.1998.* Якщо ж виходити із ціни стандартного персонального комп'ютера в розрахунку на одиницю пам'яті жорсткого диску, то досліджуваний показник в 1983-1995 рр., по деяким даним, можливо, знижувався навіть вдвічі та втричі швидше на 80—90 % у рік (*Иноземный В. Fin de siècle // Свободная мысль — XXI. — 1999. — № 7. — С. 9).*

ни — близько 4 років. Потік інформаційного обміну в Інтернеті практично подвоюється кожні 100 днів, що в рік перевищує 700 %.

Особливо великих успіхів досягли США, які в кінці 1990-х років володіли приблизно 40 % комп'ютерної потужності світу, а по кількості комп'ютерів на одного зайнятого і по частці сімей, що використовують Інтернет, вони в 2—3 рази перевершували Японію і країни Західної Європи. Якщо на долю Німеччини і Великобританії в 1998—1999 рр. доводилося приблизно по 10 % світового випуску програмних продуктів, то на США — близько 2/3. По існуючих оцінках, 4/5 усіх Інтернет-сторінок у світі — американські.

Базові чинники глобалізації хоч і є вирішальними у форсуванні її процесів, проте глобалізація не могла б відбутися, якби її двигунами не були економічні і політичні власті, і, в першу чергу, уряди, особливо уряди країн Великої сімки і, по суті підлеглі їм, міжнародні інститути, перш за все, — Міжнародний валютний фонд, Світовий банк і Світова торгівельна організація. Ці агенти, що формують взаємозв'язані стратегічні курси, формували механізми дерегулювання економічної діяльності (починаючи з фінансових ринків), здійснювали лібералізацію міжнародної торгівлі, вирішували питання приватизації підприємств суспільного сектора (що часто продаються дешево іноземним інвесторам). Відповідна політика проводилася Сполученими Штатами з 1970-х рр.; на початку 1980-х вона набула поширення в Європейському Співтоваристві, і незабаром стала домінуючою в більшості країн світу.

З урахуванням фіксації ролі всіх цих позаекономічних чинників, важливо, — як для розуміння природи глобалізації, так і для вироблення стратегії оптимізації глобальних процесів, — визначити співвідношення в них об'єктивного і суб'єктивного.

Очевидно, що чинники зовнішньої дії, — будь вони з боку держав, або з позицій міжнародних організацій, — не тільки різноманітні, але і мають різну природу. З позицій класифікації можна виділити, щонайменше, наступні лінії їх впливу на світову економіку у напрямі її глобалізації.

По-перше, це лінія забезпечення панування певної ідеології, що має відповідні теоретико-концептуальні підстави. Стосовно ситуації, пов'язаної з нинішнім етапом глобалізації, — це ідеологія неолібералізму (тобто відродження забутого було в 30-х — 70-х роках ХХ століття лібералізму), представлена з найбільшою повнотою науковою школою, а потім і практикою монетаризму.

У зв'язку з цим нагадаємо, що в доглобалізаційний період пануючою ідеологією було кейнсіанство, націлене на внутрішнє макроекономічне і інституційне облаштування економіки, і достатньо нейтральне по відношенню до стимулів зовнішньоекономічної експансії. При цьому довгий час вона (ця ідеологія) була адекватна інтересам бізнес-еліти, оскільки основні доходи країни отримували за рахунок розвитку потенціалу країни, і зовнішньоекономічні успіхи, або ж невдачі були у вирішальному ступені похідні від внутрішніх успіхів.

Положення радикально змінилося, коли з одного боку, відбулося розбалансування фінансової сфери, і світ відчув сплеск спекулятивних сил, що перехлинули через економічні кордони, а, з іншого, услід за цим, з'явилися у провідних держав і, перш за все, у США, інформаційно-фінансові інструменти, що дозволяють країнам світового авангарду отримувати нечувані доходи перш за все за рахунок зовнішньої фінансової експансії, причому іноді, — за допомогою віртуалізації фінансового простору, — тобто буквально «з нічого». У цій ситуації інтересам великого бізнесу високорозвинутих країн більше відповідало дерегулювання і, в ширшому контексті, безмірна лібералізація. Кейнсіанство, орієнтоване в середину країни, виявилось перешкодою на цьому шляху; першість перейшла до неоліберальних підходів, а концептуально, до монетаризму. Втім, це не заважало, коли це вигідно, використовувати країнам Заходу кейнсіанські рецепти.

По-друге, це лінія активізації на підтримку великого бізнесу урядів і різного роду впливових неурядових організацій. У хід пішов прямий і непрямий тиск, стали широко використовуватися маніпулятивні можливості засобів масової інформації, а то і така могутня зброя зомбування і спокуси, як метатехнології маніпулятивного характеру. В міру зростання фінансової потужності, суб'єктами тиску у напрямі дерегулювання ставали і крупні корпорації, особливо ТНК.

По-третє, важливим напрямом формування і підштовхування глобальних процесів стало інституційне облаштування світового економічного простору.

Таким чином, можна впевнено стверджувати, що інформаційна складова в сучасній глобальній конкуренції, при всій своїй віртуальності, надає суттєві переваги тим, хто нею володіє. Водночас така ситуація несправедливої конкуренції і відриву реальної економіки від економіки з надуманими перевагами, рано чи пізно, неминуче приведе до кризових наслідків.

Література

1. *Петрачков А. М.* Современные ТНК: Учебное пособие для иностранных студентов. — К., 1989.
2. Доповідь Генерального секретаря ООН Кофі Аланна // Хроніка ООН, — 2002. — № 1. — С. 19.
3. Дзеркало тижня. — 22 вересня 2007 р.

Статтю подано до редакції 14.10.09 р.

УДК: 339.97

О. В. Гончарова,
аспірантка,

ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»

ПРОБЛЕМА ГЛОБАЛЬНОЇ ДЕСТАБІЛІЗАЦІЇ І ГЛОБАЛЬНІ ВІЙНИ

Стаття присвячена розгляду проблеми глобальної дестабілізації і глобальним війнам, а саме — висвітленню основних дискусійних питань. Представлено порівняння основних акторів глобального управління, недоліків їх створення та функціонування і можливих шляхів вирішення в сучасних глобальних умовах.

Ключові слова: глобальна дестабілізація, глобальні війни, конкуренція, транснаціональні корпорації, глобальна економіка, міжнародні ринки.

Статья посвящена рассмотрению проблемы глобальной дестабилизации и глобальных войн, а именно — дискуссионным вопросам. В статье представлена сравнительная характеристика основных актеров глобального управления, недостатков в их создании и функционировании и возможных путей усовершенствования в глобальных условиях.

Ключевые слова: глобальная дестабилизация, глобальные войны, конкуренция, транснациональные корпорации, глобальная экономика, международные рынки.

This article is dedicated to the problem of global destabilization and global wars. Namely to main questions that are discussed nowadays. In this article I also described and compared main actors of global management, their activity, drawbacks of creating and functioning and possible ways of their improvement in present global conditions.

Key words: global destabilization, global wars, competition, multinational companies, global economy, global market.

Актуальність дослідження. В кінці 80-х — на початку 90-х рр. XX ст. людство перейшло від постглобальної до глобальної стадії розвитку. Нова стадія характеризується властивими лише їй проблемами: в сучасній економіці існує проблема глобальної деста-